

Самур

№ 3 (238) 2011-йисан 31-март

1992-йисан январдилай акъатзава

ЦИЙИВИЛЕР

ГЕНОЦИДДИН ЮГЪ

Ципуд йис инлай вилик 31-мартдин югъ эрмени дашнакри Азербайжан халкъдиз къарши кыле тухвай геноциддин югъ хъиз малумарнай. 1918 - 1920 - йисара Азербайжандин чара-чара районриз басрух гайи эрменийри агъзурдалди мусурманар къирмишинай. Дашнакри Бакуда 17 агъзур, Къубада 16 агъзур, Шамахда 7 агъзур къван, гъакъни маса районра агъзурралди мусурман агълияр гулле гана къенай, вишералди хуърер чуктурнай, цГай яна канай.

Эрмени дашнакри Азербайжан халкъдин кылел гъайи мусибат гила вири дуньядиз ашкара хъанва. Чара-чара уьлквейра и югъ кылди кьейд ийизва. И йикъара АМИА-дин Тарихдин Институтди ва Республикадин Прокуратуради геноциддихъ авсиятда санал кыле тухвай конференциядал малум хъайивал, Москвадин, Санкт-Петербургдадин, Париждин, Лондондин, Делидин, Истанбулдин, Анкарадин архивра эрменийри Азербайжандин мусурман агъалийриз къарши кыле тухвай геноциддихъ галаз алакъалу тир цГудралди документар ава. И документар гъилик авуна абур Гъаакъадин суддив вугун къарардиз къачунва.

ЧЕХИ МЯРЕКАТ

И йикъара кардик кутур «Къубадин яратмишунрин инжияр» тГвар ганвай выставкади райондин вишералди гъевескарар вичихъ ялна. Ина гъакъни «Къубадин халичачивилин мектебдин агалкъунар ва ада яратмишунрин маса хилериз ийизвай таъсир» темадай Чехи мярекатни кыле фена. Къубадин халичачийрин агалкъунри мярекатдин иштиракчияр гъейранарна. Абур гъакъни райондин музейрин экспонатрихъ галаз таниши хъана.

Музеяр чирвилерин маканриз элкъуьрун ниятдалди кыле тухузвай цГийи проектдик акатзавай ихътин тедбирар Къубадилай гъейри республикадин мад са шумуд регионда - Баку, Шеки ва Астара патани тухун фикирда къунва. Проект пулдин такъатралди Европадаин комиссияди ва Германиядин экономика вилик тухузвай министрстводи таъминарзава.

БАГЪЛАР КУТАДА

Са шумуд югъ инлай вилик Сагъибкарвилез Куьмекзавай Милли Фондунин крар кылиз акъудзавай директор Ширзад Абдуллаева малумат гайивал, КцГар районда 50 гектардин цитицГрин багълар кутун къарардиз къачунва. И кар кылиз акъудун патал Франциядай 100 агъзур уьзюмдин къелемар гъида. КцГарин багълара маса сортарихъ галаз санал суфрандин цитицГрин сортарини кылди чка къада.

КЪУД АЗЕРБАЙЖАНВИ ХКЯНА

Алай йисан 13-мартдиз Дагъустан Республикадин парламентдиз сечкияр кыле фена. 1 миллионни 500 агъзурдав агакъна сечкичийрин иштираквилелди кыле тухвай сечкийра санлай 6 партияди жсенг чГугуна.

Сечкийрин вахтунда Дербент шегъердайни райондай 4 азербайжанви депутатвиле хкъана. Идалай вилик Дагъустандин парламентда анжах са азербайжанви депутат авай.

РЕДАКТОРДИН ГАФ

КЪАНАТІ

Жуван уьмуьрда вилералди гъихътин крар акуна заз. Гъихътин вакъиайрин шагъид хъана, гъихътин инсанар гъалтна зал. Шумудни са къисади мягътеларна зун, шумудни са карди пагъ атлана зи. Уьмуьрди гъар жуьредин инсанрал дуьшуьшарна зун: къегъалбурал, захабурал, руьгъ къакъанбурал, къени къилихринбурал. Ингъе кагъалбур, мискъибур, чГуру къилихринбурни тГимил гъалтнач зал. Эхъ, дунья я ман! Аллагъди гъар жуьредин инсанар халкъда. Садбур рикІ алаз, кланивилелди, садбурни акаатайвал, чилин винел пад буш тамукърай лугъуз халкъзава жеди.

Инсанрин амаларни къилихар гъихътинбур ятла гагъ-гагъ абурукай лугъузвай гафарайни къатлугъ жеда. Йикъа са хабар ван тахъайтла, япар тла жеда, лугъуда бубайри. Ихътин хабаррикай сад зал къведпуд варз инлай вилик агакънай. Урусатдин са шегъерда лезги диаспоради мярекат кыле тухузвай къван. Аниз маса шегъеррайни цГудралди мугъманар атанвай. Абуруз хвашкалди лугъун патал чкадин лезги тешкилатдин чехидаз «Иван Иванович Назаров» хъиз гаф гайила залда ацукънавайбур къах хъанай. Мугъманри сифте им зарафатдай къабулнай. Вучиз лагъайтла вич лезги хуьрйяй тир, мел-межлисра гъамиша вилик-къилик галай инсан виридаз къени лезги хъиз чидай. Ингъе мугъманриз адакай Иван Иванович хъунин себеб чир хъайила, абур мярекат-

дай хъфенай. Шегъердин советдин депутат жез кланз сечкийриз гъазур хъанвай лезгидиз гуя вичин лезги тГварцИ манивал гузвай ва гъавилляй ада урус тГвар къабулнай. Чпин ватангълидин фагъумсуз карди клевелай эсернай мугъманриз.

Гъа вакъиадилай гзаф вахтар алатнавай. Са шумуд югъ инлай вилик Москвада лезгийрин вилик-къилик галай ксари кыле тухвай Яран суварин мярекатда Урусатдин чара-чара пипЛерай атанвай чи гзаф ватангълийри иштиракзавай. Лезги чГалал тухузвай, хайи адетрив къадайвал туькГуьрнавай и мярекатдиз яргъарай инсанар атунин кылин себебрикай сад абур дидед чалахъ, хайи адетрихъ цГигел хъун тир. Мугъманрин арада тГварван авай лезгийрни авай: алимар, журналистар, экономистар, инженерар. Абур са арадиз гъанвайди халкъдин медениятдиз и ксарин рикЛера авай кланивал тир.

Мярекат кылиз акъатна, зал ичли хъайила, яргъарай атай мугъманар сегънедиз экъечІна, тешкилатчийрив агатна. Авайвал лагъайтла, им ватандивай яргъара кыле физвай мярекатдин виридалайни верцИ легъзеяр я. Вахтунини къисметди дуньядин чара-чара пипЛериз акъуднавай хайибуру сад садахъ галаз акъван рикІ алаз ихтилатзавай хъи! ЦГудцГувад декъикадин тГям къачун паталди сятралди рехъ атлана яргъарай атанвай жуванбурун арада хъун бахтлувал тир.

ВерцИ ихтилатрал илигнавай

лезгийрив 35-40 яшарин са касни агатна. Виридаз темен-тавал ийиз, тешкилатчийриз алхишар авурдалай къулухъ вич яшамыш жезвай шегъердани са ихътин лезги мярекат кыле тухун рикЛин мурад тирди малумарай ада вичин визиткани вугана чав. Ам залдай экъечІайла за визиткадиз вил вегъена. «Иван Иванович Назаров» гафар акурла зун пагъ атлана амукъна. Кылелай ргазвай яд иличайди хъиз хъана заз. Шехъиз, цГугъиз клан хъана заз. Экъуьгъиз клан хъана. Вучдатлани чин тийиз амукъна зун. Жуван кылив атанвай, жузун-качун ийизвай хайибуруз лугъудай гафарни жагъизмачир заз.

Заз дуньяда усал инсанар гзаф акуна. Хизан маса гузвайбур, эл клвачерик кутагъвайбур, халкъдикай ягъанат ийизвайбур. Хайи веледриз патан чГаларин тГварар гузвайбур тГимил гъалтнач зал. Дидед чГал негъзавайбур, халкъдин адетар кваз къазвачирбур тГимил авани? Ингъе тГварар дегишарайбурни акуна заз. Фамилияни бубадин тГвар дегишарайди лагъайтла, сад лагъай гъилер тир зал дуьшуьш жез. Им ягъсузвилини вини дережа тир. Им руьгъ квахъунин, манкуртвилини къетІен лишан тир.

«КъанатІ» лугъуз гъарайиз клан хъана заз. Анжах къанатІ амачир. Ам рекъе гъатнавай. Сечкийриз гъазур хъун патал тади къачунвай.

«Яраб Аллагъ, мад зи вилериз вуч ахкъвадатла», лугъуз фикирзавай за.

ГАТФАР АЛУКЪНА

ATANIN LAYİQLİ DAVAMÇISI

Azərbaycan Milli Məclisində uzun illər fəaliyyət göstərən, öz işinin öhdəsindən layiqincə gələn, peşəkarlığı və səriştəliliyi ilə seçilən mütəxəssislər arasında Elza Fərhadovanın özünəməxsus yeri vardır. 19 il fasiləsiz olaraq respublikamızın ali qanunvericilik orqanında baş mütəxəssis kimi fəaliyyət göstərmiş, daimi komissiyalar şöbəsinin müdiri müavini, baş məsləhətçi vəzifələrində çalışmış Elza Fərhadova savadı və peşəkarlığı ilə həmkarlarının dərin hörmətini qazanmışdır. Milli Məclisin beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr daimi komissiyasının təşkilatı işlərinə təhkim olunmuş E.Fərhadova 1940-cı ildə adlı-sanlı çekist Həmid Fərhadovun ailəsində anadan olmuşdur.

1948-1956-cı illərdə Quba Rayon Millis Şöbəsinə rəhbərlik etmiş Həmid Fərhadov prinsipal və ədalətli insan kimi tanınmışdır. Namuslu və şərəfli həyat sürmüş, Azərbaycanın ilk peşəkar hüquqşünaslarından olmuş Həmid Dəmir oğlu Fərhadov Qusar rayonunun Böyük Muruq kəndindən çıxmış ilk orqan işçisi idi. 1908-ci ildə anadan olmuş Həmid Bakının daş karxanalarında işləmiş, sonradan xalq milisi sıralarına qoşulmuş, Bakı milis məktəbini bitirmişdir. O, Şuşa Rayon Millis Şöbəsinə əməliyyat müvəkkili, Laçın Rayon Millis Şö-

bəsində rəis vəzifəsində çalışmışdır. 1930-1948-ci illərdə Qonaqkənd, Zərdab, Qutqaşen (indiki Qəbələ), Xaçmaz və Xudat rayonlarında, 1948-1956-cı illərdə Qubada milis şöbəsinə rəhbərlik etmişdir.

Onun qızı Elza Fərhadova Quba şəhər orta məktəbini bitirib Azərbaycan Dövlət Univetsitetində təhsil almışdır. O, Bakı şəhərindəki Lenin adına şəhər muzeyində mühafizəçilər qrupunun, sonralar isə Bakı şəhər Partiya Komitəsində mühafizəçilər qrupunun rəhbəri vəzifəsində çalışmışdır. 1980-1990-cı illərdə Nizami Rayon

Partiya Komitəsinin ideoloji iş üzrə katibi olmuş E.Fərhadova uzun illərdir respublika parlamentində çalışır. "Əmək rəşadətine görə" və "Əməkdə fərqlənməyə görə" medalları ilə təltif olunmuş Elza Fərhadova hazırda parlamentin beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr daimi komitəsinin ekspertidir.

SOYQIRIM RƏSSAMIN GÖZÜ İLƏ

Respublikamızın tanınmış rəsamlarından olan Çingiz Quliyevin yaradıcılığında erməni daşnaklarının azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımlar geniş yer tutur. Azərbaycan rəsamları və dizaynerlər ittifaqlarının üzvü olan bacarıqlı fırça ustası ermənilərin ötən əsrin evvəllərində Qubada və əsrin sonlarında Qarabağda törətdikləri vəhşiliklərlə bağlı çəkdiyi onlarca şəkil müəllifidir. Onun əsərləri həm respublika, həm də beynəlxalq sərgilərdə həmişə böyük maraq doğurur, tamaşaçılar tərəfindən rəğbətlə qarşılanır. Çünki bu əsərlərdə erməni daşnaklarının vəhşi xisləti ustalıqla açılır, onların xalqımızın başına gətirdiyi müsibətlər müxtəlif rəng çalarları ilə olduğu kimi, qabarıq nəzərə çarpdırılır.

Rəssamın 1918-ci ilin Quba və 1992-ci ilin Xocalı soyqırımları ilə bağlı bir sıra əsərləri dünyanın bir neçə ölkəsinin sərgilərində nümayiş etdirilib. O, Türkiyənin Ərzurum və İqdir şəhərlərində keçirilmiş soyqırımlara aid sərgilərdə I yerə layiq görülüb. Bu mövzuda Almaniyada keçirilmiş beynəlxalq sərgidə 20 yanvar hadisələri ilə bağlı şəkillərə görə ona birinci dərəcəli diplom verilib. Rəssamın onlarca əsəri Türkiyədə, Rusiyada, Almaniyada, Çexoslovakiyada satın alın-

raq şəxsi kolleksiyalarda saxlanılır.

Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin rəsamlıq fakültəsinin baş müəllimi Çingiz Quliyevin Quba faciəsi ilə bağlı şəkilləri xüsusilə diqqəti çəkir. 1918-ci il hadisələrinin daha çox cərəyan etdiyi, həmin ilin mayın 18-də erməni işğalçılarının darmadağın edildiyi Qubanın Digah kəndində boya-başa çatması, burada kənd ağsaqqallarının "Qanlı dərə" döyüşləri haqqında söhbətlərinə qulaq asması, uzun müddət həmin hadisələrin təsiri altında yaşaması Çingizə bu mövzuda sanballı əsərlər yaratmaq imkanı verib. Həmin əsərlərlə tanış olan tamaşaçı istər-istəməz o dövrün hadisələri ilə yaşayır, qanıqan erməni daşnaklarının vəhşiliklərini görürək, onlara sonsuz nifrət edir, işğalçıları darmadağın etmiş babalarımızın qəhrəmanlığından qürur hissi duyur.

Bu günlərdə Çingiz Quliyev Quba soyqırımı ilə bağlı triptixi (üç şəkildən ibarət əsəri) kompüter qrafikası ilə İnternetdə yayımlamış və bütün dünyaya çatdırmışdır. Gələcəkdə o, İnternet vasitəsilə bu qəbildən olan əsərlərini də geniş ictimaiyyətə çatdırmaq niyyətindədir.

"SAMUR"

SEVGİDƏN DOĞULMUŞ KİTAB

«Qusar və qusarlılar» ensiklopedik toplusu haqqında

*Hər sözü bir ulduz, bir şəffaf almaz,
Mənalər dünyası qaranlıq deyil
Bu gözəl kitablar yaranır az-az,
Çünki ömürlükdür, bir anlıq deyil.*

Səməd Vurğun

Obrazlı şeirləri, dərin psixoloji povest və romanları, günün nəbzini tutan maraqlı publisist yazıları ilə Azərbaycan oxucularının dərin rəğbətini qazanmış istedadlı qələm sahibi Sədaqət Kərimovanın bu yaxınlarda çapdan çıxmış "Qusar və qusarlılar" kitabı məni həddindən artıq sevindirdi. Müəllifin 10 illik zəhmətinin, gərgin və ciddi axtarışlarının bəhrəsi olan bu kitab estetik görünüşü, rəngarəng mövzuları, onların qələmə alınması forması və sair məziyyətləri ilə məni cəlb etdi. Fikirlərimi "Samur" qəzetinin səhifələrində oxucularla bölüşməyi qərara aldım.

Müəllifin mövzuya ciddi yanaşması, arxiv sənədlərdən, yazılı mənbələrdən, qəzet materiallarından geniş istifadə etməklə yanaşı, Qusarı kəndbəkənd gəzməsi, yüzlərlə qusarlı ilə söhbət edib faktlar toplaması onun zəhmətkeşliyini aydın göstərir.

Kitabın iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində qələmə alınması onun sanbalını artırır. Qeyd etmək lazımdır ki, ayrıca bir rayon haqqında ilk dəfədir ki, ləzgi dilində ensiklopedik kitab çap olunur. Hər iki dildə müəllifin dili səlis, oynaq, rəvan və eyni zamanda zəngindir.

Nəfis çapı ilə diqqəti cəlb edən kitabın mövzulara görə fəsillərə bölünməsi oxucunun ondan istifadəsini asanlaşdırır.

Bu mövzuda çap olunmuş bir sıra kitablardan onu orijinal dizaynı və şəkillərlə zəngin olması fərqləndirir. Uzunömürlü olmasından ötrü kitabın keyfiyyətli kağızda və qalın cildde nəşr olunması da diqqəti çəkir.

Hər bir kitab oxucuya onun müəllifi haqqında da bilgiler verir. Sədaqət Kərimova da bu kitabı ilə bizim nəzərimizdə sadəcə müəllif kimi deyil, həm də tədqiqatçı, etnoqraf, dilçi kimi də

canlanır. Kitabda verilmiş şəkillərin əksəriyyətinin müəllifə məxsus olması isə onun fotoqraf kimi fəaliyyətini də nəzərə çarpdırır.

Kitabı vərəqlədikcə bir daha əmin olursan ki, o, təmənənəsiz yazılmış, vətən, yurd, el təəssübkeşliyi ilə qələmə alınmışdır. Müəllifin çoxdan dünyadan köçmüş elcanlı, xeyirxah, nəcib insanların izlərini axtarıb tapmaq cəhdləri diqqəti çəkir.

S.Kərimovanın Qusarın tarixi, onun kəndləri, qədim məskənləri, abidələri və sairə ilə bağlı qeydlərində onun vətəndaş mövqeyi, yurd təəssübkeşliyi üzə çıxır. Ümumiyyətlə, bu kitabın müəllifin Qusara və qusarlılara sonsuz sevgisindən yandığını əminliklə demək olar. Kitab oxucunu düşündürür, onu yurduna bağlayır, qanadlandırır, qəlbini xoş hisslərlə doldurur. Bu mənada müəllif xeyirxah iş görmüşdür.

Görkəmli ləzgi tarixçisi Həsən Alqadarinin "Öz tarixini qoruyub saxlamaq hər bir xalqın borcudur" sözləri ilə başlanan I fəsildə Qusarın tarixi ilə bağlı müəllifin istifadə etdiyi məxəzlər göstərilir. "Qusar" sözünün etimologiyasından, Qusarın yaranma tarixindən, müxtəlif dövrlərdə burada baş verən hadisələrdən bəhs olunur. Qədim və orta əsrlərə aid yaşayış yerləri, maddi-mədəniyyət abidələri haqqında verilmiş geniş məlumatlar oxuculara dərin bilgiler verir.

II fəsil Qusarın təbiətinə həsr olunur. Rayonun coğrafi əraziləri, iqlimi, geomorfologiyası, torpaq örtüyü, bitki və heyvanat aləmi, çayları, gölləri haqqında məlumat verən müəllifin "Şahdağ möcüzələri" bölməsində bu diyarın təsvirəgəlməz gözəlliklərindən söhbət açılır.

III fəsildə rayonun qədim kəndlərinin tarixindən bəhs olunur. Tahirçal, Həzrə, Əniq, Hil, İmamqulukənd, Aşağı Ləgər, Köhnə Xudat, Əcəxür, Çətkün, Sudur, Xuluq, Kuzun, Gədəzeyxür, Xuray, Cibir, Zuxul, Mucuq, Avaran, Ləzə və başqa kəndlərlə bağlı müəllifin məlumatları doğma yurdu tanımaq və

sevdirmək baxımından maraqlıdır.

"Maarif" fəslində oxuculara indiyədək məlum olmayan faktlardan, hadisələrdən söhbət açılır, görkəmli maarif xadimlərinin həyat və yaradıcılığı təhlil olunur. Mirzə Əli efəndi, Molla Carullah, Cami efəndi, Məhəmməd Zərif efəndi, Abdulhey efəndi, Zəbiyullah efəndi, Xanbaba Səferov, Hacı Cavad, Zəki efəndi, Mehman Abdullayev, Əli Mücrüm Tağızadə və sair maarif fədailərinin xalqın savadlanmasında oynadığı roldan, onların çətin və şərəfli həyatından bəhs olunur.

Maraqlı fəsillərdən biri də "Alimlər"dir. Burada qusarlıların Azərbaycan və dünya elminə verdiyi töhfələr konkret misallarla göstərilir. Təkcə son 50 il ərzində 150-dən çox elmlər doktoru və 500-ə yaxın elmlər namizədi yetirmiş, 20-dən çox alimi dünyanın ayrı-ayrı elmlər akademiyalarının akademiki olan qusarlılar haqqında məlumat verən müəllif onlardan 60-ı nailiyyətləri ilə dünyada tanınan elmlər doktorları haqqında ətraflı yazır. Kərim Kərimov, Kamal Abdullayev, Arif Şixverdiyev, Kamil Aydazadə, Qavriil İliyarov, İkrəm Novruzbəyov, İbraxməli İbraxməliyev, Geylani Pənəhov, Yərali Yaraliev, Əhmədyan Əlimov, Tarıqlı Əmiraslanov kimi alimlər haqqında kitabdən geniş bilgiler almaq mümkündür.

Özünün alim sülalələri ilə tanınan Qusarda dörd elmlər doktoru yetirmiş cibirli Xanməmmədovlar, beş alim yetirmiş ləgərli Səidovlar kimi ailələrdən yazan müəllif maraqlı faktlar üzə çıxarmışdır.

"Yazıcılar" fəslində həm klassik, həm də müasir qusarlı qələm sahiblərindən söhbət açılır.

"İgidlər" fəslində azadlıq mübarizlərindən, Böyük Vətən müharibəsi qəhrəmanlarından, Qarabağ döyüşlərində şücaətlər göstərmiş igidlərdən, vətən uğrunda həlak olmuş şəhidlərdən, tanınmış paqonlulardan söhbət açılır.

Azərbaycanın ilk Olimpiya çempionu-cüdoçu Nazim Hüseynovu yetirmiş Qusardan onlarca dünya çempionu çıxmışdır. Onlar haqqında söhbət açan müəllif "Yarıqlar, uğurlar" fəslini başdan-başa idman sahəsində rayonda qazanılmış nailiyyətlərə həsr etmişdir.

Tarixin müxtəlif dövrlərində Qusarı tərənnüm etmiş məşhur qələm sahiblərinə həsr olunmuş "Qusarı vəsf edənələr" fəslində maraqlıdır. Burada M.Y.Lermontov, B.Marlinski, V.Dal, Ə.Cavad, S.Vurğun, M.Hacıyev, S.Bəhlulzadə kimi görkəmli insanlar rayona bağlayan teller çözlənir.

Kitabın ən maraqlı və yaddaqalan fəsillərindən biri "Etnoqrafiya"dır. Burada ləzgilər, ləzgi dili, ləzgi evi, ləzgi mətbəxi, ləzgilərin bayramları və adətləri ilə bağlı verilmiş oçerklər məlumatlılığı ilə diqqəti cəlb edir.

Ümumiyyətlə, kitab məzmunlu və rəngarəng olması ilə səciyyəlidir. Hər fəslin sonunda ləzgi və Azərbaycan dillərində verilmiş lüğətlər isə onu daha da maraqlı edir.

704 səhifə həcmində olan bu ensiklopedik toplunu Sədaqət Kərimovanın uzun illik axtarışlarının gözəl bəhrəsi, onun əməksevərliyinin bariz nümunəsi, müəllifin doğma yurduna sonsuz məhəbbətinin təzahürü hesab etmək olar.

Müəllifi bu sanballı əsəri münasibətlə ürəkdən təbrik edir, ona yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram. Bir məsələni xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, müəllif ağır və çətin işin öhdəsindən şərəflə gəlmişdir. Bizim borcumuz kitabın yayılmasına kömək etməkdir. "Qusar və qusarlılar" hər bir qusarının stolüstü kitabı olmalıdır.

Bəybala ƏLƏSGƏROV,
Beynəlxalq Nobel İnformasiya
Mərkəzinin həqiqi üzvü, BNIM
Qafqaz və Orta Asiya ölkələri üzrə
səlahiyyətli nümayəndəsi.

(Əvvəli qəzetimizin 29 oktyabr, 27 noyabr, 29 dekabr 2010-cu il, 28 yanvar, 19 fevral 2011-ci il tarixli saylarında)

Rumyantsev öz məqsədinə çatmaq üçün Dərbənddən əlavə qüvvə çağırma- lı idi. O, yaxşı bildirdi ki, ləzgilərlə döyüş- mək üçün onlardan ikiqat deyil, dörd- beş qat çox əsgər lazımdır. Bu, tək cə onun gəldiyi qənaət deyildi, həm də tarixdən məlum fakt idi. Bununla əlaqə- dar səfəvilər dövrünə aid bir faktı yada salmaq kifayətdir. İranın təyin etdiyi Dərbənd və Şirvan hakimləri 60 ildən çox bir müddətdə dəfələrlə İran qarni- zonlarını səfərbər etsələr də, Samur vadisi ləzgilərinin özlərinə tabe edə bilməmişdilər. Tarixçilərin yazdıqları kimi, "şahın Şamaxıdakı və Dərbənddəki hakimləri İran qarnizonlarının gücündən istifadə edərək, Samur vadisi ləzgilərini tabe etmək üçün çox çalışır və bundan ötrü Dərbənddən tez-tez olduqca böyük komandalər göndərirdilər ki, onların tor- paqlarını ələ keçirsinlər." (Bax: Гербер И.Г. Описание стран и народов вдоль западного берега Каспийского моря в 1728 году. История, география и этнография Дагестана XVIII - XIX вв. Архивные материалы. М., 1958, с. 78; Сотавов Н.А. Северный Кавказ в русско-иранских и русско-турецких отношениях в XVIII вв. М., 1991, с. 43-44).

General A.V. Rumyantsev-in bir neçə qat çox döyüşçü toplayıb Butxürə hücum etməyə planı bir qədər ləngidi. Siyasi vəziyyətin dəyişməsi onu vuruş-manı təxirə salmağa məcbur etdi.

TƏXİRƏ SALINAN VURUŞMA

Nadir şahın getdikcə qüvvətlənməsi və Portadan İranın tutulmuş vilayətlərini boşaltmasını tələb etməsi Osmanlı imperiyasını çıxılmaz vəziyyətdə qoydu. Ona görə də 1730-cu ilin yazında türk qoşun- ları Həmədan, Ərdəhan, Gırmanşah və Təbriz vilayətlərini tərk etmək məcburiyyətində qaldı. (Bax: Mohtadar G.H. Nabardhoje bozorg-e Naderşah. Tehran, 1380/1960, səh. 22).

Bu uğursuzluqdan sonra Porta Şimali Qafqazda və Gürcüstanda möhkəmlən- məyi, bu yerlərin xalqlarını özünə tabe etməyi, rusları Xəzəryanı vilayətlərdən sıxışdırmağı qərara aldı. Amma yerli xalqlar ona qarşı üsyana qalxdılar. Ona görə də general A.V. Rumyantsev təcili olaraq narazı əhaliyə qüvvət vermək üçün minlərlə əsgərini həmin ərazilərə göndərdi. Bununla da o, həm türklərin, həm də Kabardanı ələ keçirməyə çalışan Arslan-Gireyin qarşısını almaq istəyirdi. (Bax: Кабардино-русские отношения в XVII - XVIII веках. Документы и материалы, т. 2. М., 1957, с. 41).

Krım xanının əmri ilə Kabarda üzə- rinə hücum keçən Arslan-Girey Terek çayı ətrafında kabardinlər tərəfindən ağır məğlubiyyətə uğradıldı. O, yeni qüvvə ilə döyüşləri davam etdirmək istə- yəndə knyaz Volkonskinin komandanlığı altında rus qoşunları Kabardaya girdi. Krımlılar geri çəkilməyə məcbur oldular. (Bax: Yenə orada, səh. 50).

Bir müddətdən sonra çar Rusiyası Portanın şimaldan Krım xanı Qaplan- Gireyin və cənubdan Surxay xanın köməyi ilə Qafqazda vəziyyəti qarışdır- maq siyasətini xeyli neytrallaşdırmağa nail oldu və Qafqaza yeni hərbi hissələr göndərməklə burada bir qədər də möh- kəmləndi. Ona görə də rusların üstünlük qazandığı şəraitdə general Rumyantsev ləzgilərlə haqq-hesabı çürütmək üçün təxirə salınmış vuruşmanı davam etdir- mək qərarına gəldi. Əvvəlcə o, ultima- tumla ləzgiləri hədələdi. Onun fikrincə bir-birindən kəskin iki ultimatum bu əhali- ni qorxuya salmalı idi. Amma belə olma- dı. Halbuki öz ultimatumlarında general tabe olmaq istəməyən butxürlülərə ağır divan tutacağını açıq-aşkar bildirmişdi.

İKİ ULTIMATUM

Dərbənd qarnizonu daha da möh- kəmləndikdən və buraya əlavə qüvvələr gəldikdən sonra general Rumyantsev öz adamlarını Qurbanın yanına göndə- rib bildirdi ki, müqavimət göstərməkdən əl çəksin. Küre vilayəti Rusiyanın təbə- liyindədir və bunu qəbul etməyib impe- ratorun iradəsinə qarşı çıxanlar onun düşmənləridir. Komandanlıq itaət etmə- yəyə görə onları cəzalandıracaqdır. General eyni zamanda müqavimət hərə- katı başçıların Dərbəndə gəlib könüllü təslim olmasını tələb edirdi. (Bax: АВПР, ф.89, 1730, д. 11, л. 22).

Rumyantsev-in tələbini təhqir kimi qəbul edən butxürlü Qurban rədd cavabı verərək, döyüşlərə hazırlaşmağa başladı. Öz qoşununa bir qədər əlavə qüvvələr də cəlb edən Qurban axıra kimi döyüşməyi qərara almışdı. Qonşu vilayətlərin hakim- lərinin bir-birinin ardınca Rusiyanın təbəliyi qəbul etməsi onun vəziyyətini getdikcə ağırlaşdırırdı. General Rumyantsev onu təklmək imkanı əldə etmişdi. Ona görə də ikinci dəfə ultima- tum göndərdi. Bu dəfə o, Qurbandan bütün silahlı dəstələri ilə birlikdə danışıq- sız təslim olmağı tələb etdi. Qurban ikinci ultimatumu qısa cavab verdi: "Bacarırsa, gəlib bizi təslim etsin". Növbəti ultimatu- mu da cavabsız qalan baş komandan "qiyamçılardan" birdəfəlik susdurmağı qəra- ra aldı. (Bax: Yenə orada).

Küredə keçiriləcək hərbi əməliyyata general Kropotov rəhbərlik etməli idi. Bu, 1725-ci ildə Rusiyanın əksinə çıx-

lənmiş, əsas qüvvələrin hərəkətinə şərait yaradılmalı idi. Hətta mümkün olan yerlərdə əsgərlər əsir alınan dinc əhalini qabağa verərək irəliləməli idi. Əhalini bərk qorxuya salmaq, onu müqavimət göstərməkdən çəkindirmək üçün yolüstü kəndlər od vurulub yan- dırılmalıydı. Əvvəlki döyüşlər vaxtı Cəbə, İspik, Salyan, Şandaq kimi iri kəndləri başdan-başa odlanmış general bu dəfə ləzgiləri daha qəddarcasına cəzalandıracaqdı. Bir sözlə, o, əvvəllər həm Butxür istiqamətində, həm də Qumuxda apardığı döyüşlər zamanı itirdiyi minlərlə əsgərin qisasını çıx- maq, bununla da Peterburqun əvvəlki etimadını qaytarmaq niyyətində idi.

Arxiv materiallarından məlum olduğu kimi, həmin dövrdə çar Rusiyası Qafqazda mövqələrini möhkəmlətmək üçün buraya çoxlu yeni silahlı qüvvələr göndərmiş, İranla danışıqlar apararaq, Türkiyəni Qafqazdan sıxışdırıb çıxarmaq planını işləyib hazırlamışdı. O vaxt Rəştə Təhmasib şahla danışıqlar apar- mış təcrübəli rus diplomatı Pyotr Şafirov İran hökmdarına demişdi ki, Jorjiyani (Gürcüstanı - M.M.), Ermənistanı, Şamaxını Şirvanla, qumıqlarla və dağ- stanlılarla osmanlılara güzəştə getmək olmaz. Belə olsa şah Rusiya ilə əlaqə- lərini itirər və Osmanlı imperiyasına qarşı mübarizədə rusların dəstəyindən məh- rum olar. Rusiya da öz növbəsində Qafqazdakı sərhədlərini möhkəmləndir- mək və Xəzəryanı vilayətlərin yerli xalqla- rını tamamilə özünə tabe etmək üçün çox böyük hərbi qüvvələr saxlayır və bəzi

QANLI DÖYÜŞLƏR

Rus qoşunlarına ilk zərbəni Qurbanın Şixidxür, Piperxür, Xtun və Zəhrəbxür kəndlərinin əhalisindən təşkil etdiyi döyüşçü dəstələri endirdi. Ruslar qalın meşədən çıxıb, yamacları sıx kol- luqlarla örtülüb qayaların arasındakı dəryəyə çatanda hər iki tərəfdən onların üstünə daş yağdırıldı. Ağır daş seli ilk həmlədə düşmənin yüzlərlə əsgərini əlindən aldı. Bir qədər irəlidə gedən avanqard əsas qüvvələrdən aralı düşdü. Ruslar geri çəkilmək və ya irəli getmək barədə qərar qəbul edəndə ləzgilər avanqardı ildirir sürəti ilə böyük yar- ğana tərəf sıxışdırıldılar. Yerli şəraitə bələd olmayan, canını qurtarmaq istə- yən iki minədək əsgər qayadan aşaraq həmişəlik yarığın dibində qaldı.

Qurban ilk hücumlara daha böyük ümid bəsləyirdi. Rus qoşununu manevr etmək üçün əlverişli əraziyə çatanadək daha çox itkiyə məruz qoymaq lazı- m idi. Ruslar manevr etmək imkanı qaza- nıb topları işə salsaydılar, çətin olacaq- dı. Bunu başa düşən çar generalları tələdən qurtulmaq üçün qoşuna geri çəkilmək əmri verdilər. Buna baxmaya- raq, bir neçə saat ərzində düşmən üç mindən çox əsgərini itirdi. Bu, rus qoşunlarının Şimali Qafqazda verdiklə- ri ən böyük itkilərdən biri idi.

General Rumyantsev öz komandirle- rinə döyüş taktikasını dəyişdirməyi tap- şırdı. Xüsusi batalyonlar meşə ciğirliyi ilə kollu yamaqlara tərəf hərəkət etmə- yə, buradakı pusquları ləğv etməyə baş- ladı. Bundan xəbər tutan Qurban əlinə təzəcə silah almış kəndliləri təcrübəli döyüşçülərlə əvəz etmək istəsə də, bir qədər ləngidi. Pusquların yarıya qədəri düşmən əlinə keçdi. Təcrübəli döyüş- çülərin yerləşdiyi pusquları ələ keçirmək isə asan olmadı. Bundan ötrü ruslar üç gün vaxt sərf etdilər. Bu müddətdə Qurban rus qoşunlarına ikinci qəfil zərbə endirmək üçün hazırlıq gördü.

Rus qoşunları dərədən çıxıb, mövqe seçmək istəyəndə ona yenə iki tərəfdən daş yağdırıldı. İrəlidə isə düşmən aram- sız tüfəng atəşləri ilə üzleşdi. Amma vəziyyətin ağır olmasına baxmayaraq, Rumyantsev-in komandirləri bir neçə topu işə salıb döyüşün gedişində müəyyən qədər dönüş yarada bildilər.

Vəziyyətin getdikcə işğalçıların xeyri- nə dəyişdiyini gören Qurban indi "Səngərlər" adlanan ərazidəki üçüncü - sonuncu səddi möhkəmləndirib, özü əsas dəstələri ilə açıq döyüşə keçdi. Onun tapşırığı ilə kənd camaatı dağlara köçürülmüş, səngərlərdə ancaq döyüş- çülər qalmışdı. Amma sonradan məlum olduğu kimi, qadınların, uşaqların və qocaların çox hissəsi dağlarda gizlən- məkəndən imtina edib, son anda öz həm- yerlilərinin köməyinə gəlmişdilər.

Bir neçə günlük döyüşlərdə rus qoşunları dörd mindən çox əsgərini itirdi. Lakin ləzgilərin də döyüş çərgələri çox seyrəlmişdi. Qurban sağ qalan döyüş- çüləri toplayıb düşmən üzərinə son hücu- ma keçəndə ruslar kəndi aramsız top atəşinə tutdular. Həmin vuruşmada rus generalları bir ləzgi döyüşçüsünü belə əsir ala bilmədilər. Qurban və onun silah- daşları axıradək döyüşüb igidliklə həlak oldular. Onların bu igidliyi xalqın qəhrə- manlıq tarixinə əbədi həkk olundu...

Müəffər MƏLİKMƏMMƏDOV.

MƏŞHUR LƏZGİLƏR HAQQINDA BİLMƏDİKLƏRİMİZ

BÖYÜK DÖYÜŞÇÜ

miş Tarki şamxalına divan tutaraq, onun vilayətini xarabaya döndərmiş ən qəd- dar general idi. (Bax: Потто В.А. Два века терского казачества (1557-1801). [В 2 т.]. Т.2. Владикавказ, 1912, с.98).

Lakin vaxtilə Butxür istiqamətində hərbi əməliyyat keçirmiş, həmçinin ağır və qanlı döyüşlərdən sonra Qumux hakimi igid Kaşa bəy üzərində qələbə çalmış general Rumyantsev ümumi rəh- bərliyi öz üzərinə götürdü. O, Qurbanın 6 minlik qoşununa qarşı Küreyə 15 min- lik hərbi qüvvə yeritdi. Bu, o vaxtkı mən- bələrdə göstərilirdi kimi, Ləzgistanda həyata keçirilmiş ən geniş miqyaslı hərbi əməliyyatlardan biri idi. General Rumyantsev ləzgilərə meydan oxuya- raq, bu qüvvə ilə onların qayalarını da yerlə yeksan edəcəyini demişdi. Lakin o, bu qayaların onu necə sıxacağını unutmuşdu. Qocalardan, qadınlardan, uşaqlardan tutmuş hamının qaya daşla- rına çevrilərək qarşından gələn fəlakətə son nəfəsədək sinə gərəcəyini ağına belə gətirməmişdi.

FƏLAKƏT

Qumux döyüşlərində olduğu kimi, general Rumyantsev qoşunun avanqar- dını dağ şəraitində yaxşı təcrübə toplamış rotalardan təşkil etmişdi. Qoşun dağ əməliyyatlarında özünü doğrultmuş yüngül döyüş topları ilə təmin olunmuş- du. Qurbanın təkləndiyinə və kənardan kömək ala bilməyəcəyinə əmin olan general bu dəfə döyüş taktikasını bir qədər dəyişmiş, daha sürətli hücum planı qurmuşdu. Bu plana görə Butxürə gedən yolda qarşıya çıxan təbii maneə- lər, əsasən dar keçidlər və ciğirilər, həm- çinin dərə boyu qurulmuş pusqular xüsusi batalyonlar tərəfindən zərərsiz-

vilayətlərdə əməliyyatlar aparır. (Bax: АВПР, ф.77. 1731, д.10, л. 32-32 об.).

Ondan əvvəl general Levaşov Təhmasiblə danışıqlar zamanı ona Portanın təzyiqi altında təslim olmamağı məsləhət görmüş və bildirmişdi ki, şah təcili olaraq Rusiya ilə münasibətləri qaydaya salmalıdır. Rusiya generalları artıq böyük qoşun hissələri ilə Şimali Qafqazı tam özünə tabe edib qurtarmaq üzrədir. Ona görə də İran Rusiya ilə münasibətləri qaydaya salmağa tələs- məlidir. "...Əgər belə olsa, Kür çayı boyunca bütün əyalətlər dərhal şaha veriləcək". (Bax: Бутков П.Г. Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 г. СПб.: Типография императорской АН, 1869. Ч.1., с. 106-107).

Hər iki mənəbdən göründüyü kimi, ruslar Şimali Qafqazda on minlərlə əsg- ərən ibarət böyük qoşun hissələri yer- ləşdirmişdilər. Döyüşlərə gəldikdə isə, 1731-ci ilin avqustunda rus qoşunları ilə döyüşənlər ancaq ləzgilər idi. Çünki knyaz Volokonskinin qisasçı ekspedis- yaları Arslan-Gireyin korpusunun qarşısı- nı kəsmiş, Muqəddəs Xaç qarasının komendantı general D.F.Eropkin isə şimaldan Ləzgistana köməyə gələ bil- cək qüvvələrin qarşısını almışdı. (Bax: Кабардино-русские отношения в XVII - XVIII веках. Документы и ма- териалы. М., 1957. Т.2, с. 43-44, 69-70).

Bütün bunlar böyük fəlakətdən xəbər verirdi. Fəlakət Butxürə addım-addım gəlirdi: topla, tüfənglə, zülmə. Öz azadlı- ğı uğrunda mübarizə aparıb hər xalq əsarətə sürükləmək, qul etmək niyyəti ilə gəlirdi. Fəlakətdən qurtulmağın bir cə yolu vardı: axıradək mübarizə aparmaq, qanlı döyüşlərdə son nəfəsədək çarpışmaq.

“СУВАР” НА ПРАЗДНИКЕ

ПРАЗДНИК ПО - БАКИНСКИ В МОСКВЕ

Лезгинская община Москвы отметила наступление весны и нового года праздничным концертом во Дворце культуры МГТУ им. Н. Э. Баумана. Гости, пришедшие на праздник, окунулись в атмосферу праздника Яран сувар, которую создали организаторы и приглашенные коллективы.

Яран сувар всегда объединял лезгин, особенно тех, кто проживает за пределами исторической родины. В Москве же празднование Яран сувар приобрело форму настоящей традиции. Таковой она стала благодаря Федеральной Лезгинской Национально-Культурной Автономии, которая старается проводить лась проводить концерт в честь праздника в лучших залах Москвы каждый год. Жаль, что такого рода регулярные общеплачиваемые праздники мы пока не наблюдаем у других дагестанских народов, которые успели обрасти многочисленными общинами почти на всей территории России.

На этот раз концерт прошел под эгидой Национально-Культурной Автономии «Московские лезгины». В состав инициативной группы вошли бизнесмены, благодаря участию которых праздник и состоялся. В качестве основного коллектива из Баку был приглашен ансамбль «Сувар». К слову, «Сувар» — это не просто ансамбль, а целая творческая группа, объединяющая певцов, музыкантов и танцоров под руководством талантливой Седагет Керимовой.

Еще до начала концерта рядом с Дворцом культуры выступили канатоходцы, которых не смутил легкий мороз и падающие снежинки. «Воздушный» подарок от краснодарских лезгин вызвал бурные овации у не побоявшихся мороза гостей, привлеченных игрой зурначи и барабанщика из ансамбля «Сувар».

Торжественную часть вечера открыли танцоры из ансамбля НКА «Московские лезгины», они изящно исполнили «Горский танец» и «Парную лезгинку» и заслужили одобрительные возгласы и аплодисменты зала. От лица организаторов, всех присутствующих с праздником поздравил председатель Совета НКА «Московские лезгины» Амиль Саркаров.

После этого начался собственно праздничный концерт, подготовленный ансамблем «Сувар», порадовавший всех своей замечательной программой, в которой были и зажигательные танцы, и лирические песни, и небольшие сценки, показывающие, какими событиями и ритуалами сопровождается Яран-сувар.

Серкер ЯКУБХАНОВ,
Московская Федеральная газета
«Настоящее время»

ЭТО БЫЛО ЗАМЕЧАТЕЛЬНО

Я рад, что празднование “Навруз”а в Москве в этом году началось с приглашения меня на выступление ансамбля “Сувар”, организованное национально-культурной автономией “Московские лезгины”. Концерт на меня про-

извел очень сильное впечатление и не только потому, что ансамбль приехал из моего родного города Баку. Великолепная постановка танцев “Лебеди”, “Осетинка”, “Бабочки”, чистое звучание как народной музыки, так и песен Седагет Керимовой в исполнении Джавахир Абдуловой, Джамилы Заловой, Эльвины Гейдаровой не оставила никого равнодушным в зале. Я как будто попал на лезгинскую свадьбу. Это было очень впечатляюще. Хочется отметить и организаторов народного праздника. Им удалось собрать в одном зале представителей многих национальностей, проживающих в Москве, а также гостей из Азербайджана. Надеюсь на дальнейшее сотрудничество и проведение таких прекрасных праздников с участием творческих коллективов из Баку.

Д.Р.САДЫХБЕКОВ,
Президент культурно-просветительского
Клуба “Бакинцы” (Москва).

«СУВАРОВСКИЙ» «ЯРАН СУВАР»

Москвичи с нетерпением ждали приезда ансамбля «Сувар», который должен был порадовать их концертом в честь «Яран сувар» и не были разочарованы. Замечательная праздничная композиция знаменитого бакинского ансамбля никого не оставила равнодушным.

На этот раз «Яран сувар» проводили в красивом и удобном зале Дворца культуры МГТУ им. Баумана, сотрудники которого постарались создать все условия для нашего праздника. А организовала праздник инициативная группа давних поклонников творчества «Сувар» под эгидой НКА «Московские лезгины».

Небольшой снег только добавил праздничного настроения и нисколько не смутил канатоходцев из Краснодар, которые первыми начали создавать праздничное настроение, выполняя трюки под открытым небом и без всякой страховки. Таковы «Знаменитые дагестанские канатоходцы», выступавшие во многих регионах России и которым уже не страшны никакие морозы.

Непосредственно перед концертом «Сувар» состоялась торжественная часть, на которой с поздравлениями от всех организаторов выступил Председатель Совета НКА «Московские лезгины» Амиль

19 марта в 17⁰⁰ во Дворце культуры МГТУ им. Н.Э.Баумана города Москвы состоялся большой концерт, посвященный празднику “Яран Сувар”!

Выступил лезгинский музыкально-танцевальный ансамбль «Сувар» из города Баку в составе 30 человек. В программу входили лезгинские народные песни, танцы и театральные постановки.

По просьбе читателей “Самур”а печатаем самые яркие впечатления зрителей о концерте.

Саркаров. Его выступление обрамляли номера хореографического ансамбля НКА «Московские лезгины»: «Горский танец» и «Парная лезгинка». После грохота оваций, следовавших после каждого выступления «москвичей» Саркаров представил ансамбль «Сувар».

Насыщенная программа «Сувар» постоянно держала зрителя в напряжении. И не удивительно, ведь в ней было почти все: и потрясающие песни, и зажигательные танцы, и даже театральные постановки. Такого «Яран Сувар» Москва еще не знала!

Чудесные голоса Эльвины Гейдаровой, Джамилы Заловой, Джавахир Абдуловой и Кямила Османлы каждый раз необъяснимым образом задевали какие-то струны внутри каждого из пришедших на концерт. Не менее бурно реагировали зрители и на выступления танцевального ансамбля, взрывая зрительный зал овациями. Аплодисменты и одобрительные возгласы сопровождали каждый номер ансамбля, из которых мне, пожалуй, наиболее запомнилась изумительная танцевально-музыкальная постановка «Дем».

Но, больше всего порадовали москви-

А вот какое мнение о концерте сформировалось у организаторов и гостей.

Амиль САРКАРОВ, Председатель
Совета НКА «Московские лезгины»

Для нас всех это долгожданное событие. Все, кто знает ансамбль «Сувар», знаком с его творчеством, с нетерпением ждали наступления даты концерта. К большому сожалению, из-за отсутствия времени и широкой информации о том, что в Азербайджане существует такой замечательный лезгинский ансамбль, какое-то количество лезгин Москвы не стало рисковать и приходить на концерт. От этого потеряли все, и в первую очередь наши неосведомленные земляки. Не сомневаюсь, что большинство из них теперь жалеет об этом и когда «Сувар» приедет к нам в следующий раз, то его будет встречать переполненный зал. Безусловно, что даже тех, кто внимательно следит за творчеством «Сувар» ансамбль смог удивить.

Еще хотелось бы добавить, что такое замечательное взаимодействие, которое есть между нами надо укреплять и очень многое тут зависит от позиции двух наших государств, готовности и Азербайджана и России помочь налаживанию культурного обмена. Очень хочется почаще видеть «Сувар» и другие творческие коллективы лезгин из Азербайджана у нас и, в свою очередь, российским лезгинам ездить с гастрольями в Азербайджан. А пока пожелаю Седагет ханум и ансамблю «Сувар» новых творческих воплощений своего многогранного таланта.

Магомед ГУСЕЙНОВ, заслуженный деятель искусств России

Отрадно отметить, что после двухлетней паузы, многие московские лезгины снова встретились на празднике Яран сувар. Перед началом концерта, находясь в вестибюле Дворца культуры, я наблюдал за радостными лицами наших земляков, которые приезжали сюда с семьями из разных концов столицы. Ведь этот праздник является прекрасным поводом, когда далеко живущие от родных мест люди, могут собраться вместе. Этого не заменят никакие, даже самые совершенные мобильники, или виртуальные встречи в интернете.

Несколько слов о самом праздничном концерте. Сегодня проходит пятый день после концерта, но я всё ещё под впечатлением после яркого выступления ансамбля песни и танца “Сувар” из г.Баку, под художественным руководством талантливой Седагет Керимовой. Я радовался выступлению каждого солиста-вокалиста, каждому номеру ансамбля. Можно только восхищаться и хореографической группой ансамбля. Мы любим с гордостью говорить, что лезгины дали миру знаменитый танец “Лезгинку”. А на деле, до недавнего времени, редко кто умел, хотя бы на свадьбе станцевать свой родной танец. Bravo, “Сувар”!

И самое главное. Драматургия нынешнего праздничного концерта отличалась тем, что все жанры в программе были объединены в единый сценарий, посвященный празднику «Яран сувар». Такие попытки были и раньше, но С.Керимова смогла это сделать логично и убедительно. Я аплодирую и организаторам праздника, которые сумели в наше непростое время организовать настоящий праздник радости, весны и надежды нашим землякам в г.Москве.

Гюльханум КУРБАНЭФЕНДИЕВА,
Москва.

чей театральные постановки, сопровождавшие концерт. На одной из них девушки, удобно разместившись на цветистом ковре, сразу приковали внимание зрителей, которые затаив дыхание, слушали их разговор о событиях в селе. Затем девушки исполнили прекрасные лирические песни, поведав о своих душевных переживаниях. Если по завершении номера аплодисменты и были не такими эмоциональными, то только потому, что зритель не хотел разрушать «послевкусие» нахлынувших на него полузабытых эмоций.

Артисты танцевального ансамбля во время антракта не чувствуя усталости вместе с московскими танцорами и гостями праздника лихо отплясывали «Лезгинку» в фойе, а подыгрывал им музыкальный тандем, состоявший из гармониста «Московских лезгин» и барабанщика «Сувар».

Зрители не ожидали, что «Сувар» еще продолжит их удивлять. Так, в конце концерта девушки из ансамбля начали угощать москвичей сладостями, привезенными из Баку. Таким образом, и без того «зашкаливавшее» праздничное настроение, «суваровцы» усилили и закрепили сладким компонентом. Многие, покидая концерт, выражали пожелания чаще видеть ансамбль «Сувар» на сценах Москвы.

“ЯРАН СУВАР” В МОСКВЕ

ОТЗЫВЫ О КОНЦЕРТЕ С САЙТА SHARVILI.COM

■ Концерт прошел отменно. Были некоторые шероховатости со стороны организаторов, (то есть нас), но в целом все остались довольны. Люди танцевали в фойе. На концерт приехал наш композитор Магомед Гусейнов.

Arsen

■ Концерт был действительно замечательный. Понравился и песни, и танцы. Парень певец понравился не очень, а девушки пели великолепно, особенно та, что в бордовом платье. В общем, рад, что у нас есть такой коллектив. Дай бог сил и долгих лет Седакъет!

Mlle_la_Dechiree

■ Впервые за время проведения Яран Сувар в Москве мои друзья и родственники получили кучу положительных эмоций, причем все, без исключения.

Timur

■ Само выступление ансамбля "Сувар" было очень даже хорошим (интересная единая сюжетная линия про свадьбу), за исключением следующих моментов всего мероприятия как такового:

1) краснодарские канатоходцы (вернее, как они сами себя скромно называют "Знаменитые дагестанские канатоходцы") оказались лишними - погода явно не располагала к просмотру их выступления на морозе в 60-70 метрах от входа во Дворце Культуры, откуда их не было видно. Бедных артистов там смотрели лишь около 10-15 человек.

2) задержка с началом самого концерта в зале - не в 17:00, а в 18:00. Нет у нас культуры приходить вовремя ...

3) смазанная торжественная часть от московского ансамбля (в парном номере девушка сперва вышла на сцену и так и прошла по ней, а партнер так и не появился).

4) Несогласованность между московскими и бакинскими тансорами - одни закончили и толком не предупредили других, что вылилось в длительную паузу перед выходом Сувар. Очень нервный момент был.

5) еще до окончания концерта аудитория по краям амфитеатра начала расходиться. Зачем тогда приходить на концерт, если не готов сидеть до конца?

6) особенно активно народ стал расходиться в конце концерта. Это было некультурно... По опыту предыдущих концертов помню, что такой уход до окончания концерта - это спешка в гардероб, чтобы быстрее забрать свои вещи и не ждать в очередях. Пришлось объяснить Седакъет Керимовой такое поведение земляков.

7) не было нашей кухни - администрация дворца культуры не разрешила (хотя там завхоз оказался лезгином. Видно, генетическая честность и следование правилам не позволили ему нарушить установленный порядок).

Также считаю, что как организаторы мы свою задачу выполнили - показали московской публике самое лучшее, что есть на текущий момент в лезгинской песенно-танцевальной культуре. Далее надо довести творчество "Сувар" до масс, распространять видеоматериалы в Юждаге на местных телеканалах, чтобы другие коллективы тоже тянулись до такого уровня. Это будет наш небольшой вклад в изменение текущей ситуации в этой сфере.

NewKurushvi

■ Хочу выразить благодарность организаторам концерта за то, что они подарили нам прекрасный вечер, наполненный радостными чувствами и эмоциями, за возможность показать своим детям лучшее из нашей музыкальной культуры, за то, что смогли без опаски пригласить на концерт своих русских друзей. Некоторые шероховатости в организации мероприятия были связаны (на мой взгляд) с цейтнотом, в котором проходила подготовка. Интересно, как те 15 человек, которые смотрели представление канатоходцев, узнали, где те выступают??? Никакой информации об этом ни в каком виде не было... И еще... Хотелось бы большего разнообразия выставленной на продажу литературы. Я бы с удовольствием купила книгу лезгинских сказок или русско-лезгинский словарь, и думаю, что не только я...

kexo

■ Обычная неподготовка до концерта. Готовиться же надо все-таки, составить сценарий хотя бы, да и к тому же, по понятным причинам суваровцам не было предоставлено и одного дня даже. С канатоходцами то же самое. Народ хотя бы посмотрел бы их между 17:00 и 18:00...А так, молодцы, очень рад, что "Сувар" наконец-то таки выступил в Москве, незначительный на первый взгляд, но все же определенный вклад внесли в сохранение родной культуры.

Курьви

■ Концерт ансамбля "Сувар" действительно был прекрасен. По признанию самого главного лезгинского композитора Магомеда Гусейнова, который специально приехал на этот концерт из Махачкалы, "сегодня в Дагестане нет творческих сил, способных на таком уровне раскрыть музыкально-сценический образ лезгинского народа, на каком это делает ансамбль "Сувар". И скажем за это большое спасибо артистам-любителям и их бесменному руководителю, энтузиасту своего дела и патриоту Седакет Керимовой!

Arsen

■ Начало концерта, как всегда немного затянулось, но тут и свои плюсы, повидался со многими друзьями. Выступление "Сувар" в принципе оставило одни положительные впечатления, единственное, мне показалось, в первой части концерта много было медленных песен, как то хотелось немного быстрых, благо в репертуаре "Сувар" их хватает.

Огорчило, причем очень, маловато зрителей, на этом портале обсудили все кроме одного, ценовую политику и она как мне показалось провалилась, возможно в следующий раз и это стоит поставить на обсуждение, а решение конечно же принимать организаторам.

Timur

■ Понравилось выступление группы "Сувар". Главное, выступили здорово. В плане организации; Тут много вопросов. Не было программки с именами исполнителей. Ведущая тоже их не объявляла, только в самом конце представила всех подряд. Ну, возможно, таков был сценарий изначально. Совершенно не понял насчет канатоходцев. Где была инфка, что они будут выступать в 60 метрах от зала? Когда я пришел, а пришел я задолго до пяти, то никакой музыки вокруг ДК не слышал. Неужели танцевали шепотом?

Книги продавали - это хорошо, хотя ассортимент был слабоватый. Но не было в продаже больше ничего - ни сувениров, ни футболок и кепок, ни кружек, ни лезгинских ковриков для кресел и стульев.

Буфет тоже был бедноват. Вообще, на такие мероприятия надо поднапрячь каких-нибудь лезгинок, пусть напекут кучу блюд - цкленар, афарар, пахлававар и т.д. Воду лучше выставить свою, например, "Рычал".

Kvepele

■ С ансамблем "Сувар" наш коллектив сильно сдружился. Кстати танцы в фойе что вам, я смотрю понравилось, заслуга нашего коллектива, в частности наших музыкантов и спасибо доулисту из ансамбля "Сувар", он нам здорово подыграл и получился прекрасный творческий союз. И ребята как с нашего, так и с ансамбля "Сувар" и пришедшие на концерт зрители все дружно и весело танцевали.

Yarkigu

■ Само выступление группы "Сувар" было оригинальным. Обыгрывались разные обряды. Хорошие голоса у девушек. Парень-певец вел себя скромно. Да и прическу ему надо сменить и не сутулиться. Потенциал у него хороший. Не раскрытый талант. Он себя еще проявит.

Хочу выразить благодарность всему коллективу группы "Сувар" за хорошее выступление.

В зале были русские гости, наши друзья. Они были в восторге. Не стыдно было им показать нашу культуру.

Да, с последней песней получилось как-то негладко. Но дело в том, что она была объявлена как финальная. И народ начал спешить к гардеробу.

Но реальная финальная песня была очень хороша.

Timur

■ Я параллельно провел т.н. соцопрос, насчет того, знают ли они, кто приезжает и в каком репертуаре будут выступления, толком никто ничего не знал, так же спросил у тех же людей, как вам понравилось

представление, все оказались в восторге, в опросе участвовало порядка 50 человек.

Yarkigu

■ Посмотрел видео танцев в фойе на шахада.ру, про-сто шикарно. Я в восторге особенно от того, что так танцуют ребята родившиеся и выросшие в Москве.

Курьви

■ Рада, что концерт всем понравился. Суваровцы и вправду потрудились на славу. Танцевальная группа, участники которой в основном танцоры-любители,

■ Я хлопал от начала и до конца. Потому что выступление действительно было не просто как концерт отдельных номеров, а некое связанное мероприятие. Возможно, пассивность зала в какой-то степени объясняется тем, что было много взрослых и меньше шумной молодежи.

Решад уже вряд ли запоем опять - он ушел в религию. Вместо развития национальной культуры он отдал предпочтение религиозному созерцанию, а мы все потеряли красивый голос. Его нужно вернуть! У него наверняка появились религиозные друзья. Любопытно человека подвергается влиянию со стороны. Если наши ребята его найдут и начнут с ним дружить, он вернется.

Новый солист пока слишком закомплексован и сутулится (Седакет признала, что над ним еще предстоит много работы).

Arsen

■ "...Первоначально группа "Сувар" поставила условие: никого кроме нас на сцене быть не должно. Ни до, ни после"... Я там не был. Но то, что вам условия ставили, и то, что на фоне было "Московские лезгинки", а не "Яран Сувар" и подobaющие картинки гор, аулов, предков, жизни и быта... - все это создало у меня впечатление, что это было дешевое представление, где кто-то хотел заработать, кто-то хотел показать себя, кто-то еще чего-то хотел..., но не было в Москве Яран Сувар!..

Mazavi

■ Вы требуете от самостоятельных артистов непонятного героизма. Они проявляют на своем месте этот героизм, несмотря ни на что занимаясь лезгинской этнической культурой, порой проявляя не свойственную их возрасту мудрость, чем дают нам возможность наяву наслаждаться старинными лезгинскими мотивами. Эта возможность - самое главное, а всё остальное - не имеет принципиального значения.

Ансамбль "Сувар" - это замечательные молоденькие юноши и девушки, отдающие своё время нашей культуре, в то время как их сверстники заняты обустройством своей личной жизни и зарабатыванием денег. И если кто-то финансировал их приезд в Москву, проживание здесь, то это не называется, что они приехали за деньгами. Здесь каждый из участников мероприятия сделал своё дело: артисты потратили своё время и силы на подготовку концерта, а организаторы - создали для артистов материальные условия для их выступления. Поэтому кончайте попрекать "Сувар" средствами, которые были добровольно потрачены организаторами концерта, чтобы создать условия их выступления в Москве. Там не было никакого торга и коммерции со стороны ансамбля "Сувар".

Курьви

■ Чтобы ставить под сомнение профессионализм и достоинство ансамбля "Сувар", надо иметь за плечами хотя бы 1% того, что сделал "Сувар" для своего народа. Прям Слона и Моську напоминает. Следите за тем, что пишете!

Низами, Арсен, Фазиль и все остальные участники инициативной группы, куь чанар сагъ хурай, "Сувар" Москвадиз гъайиб. Общались с участниками ансамбля в Баку, сетовали на некоторые проблемы организационного плана, могли выступить еще лучше, но в целом остались довольны выступлением и впечатлениями от встречи с друзьями с разных форумов.

Lacho

Подготовила к печати АЗИЗРИН СЕВДА

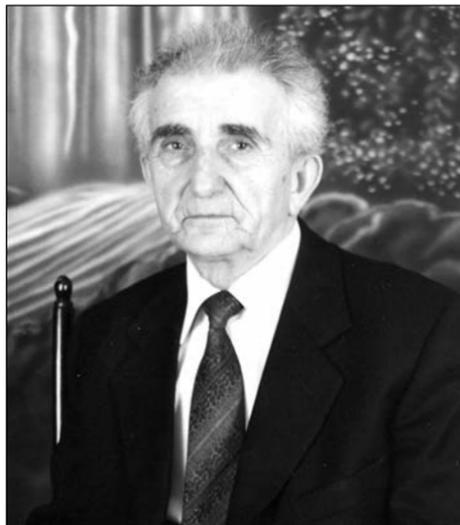
АГЪМЕДХАН АЛИМОВАН 80 ЙИС

ДУЪНЪЯДИЗ СЕЙЛИ АЛИМ

Дуънъядин са шумуд академиядин академиквиле хянавай Алимов Агъмедхан Керимханан хва къецепатан уьлквейризни сейли я. Адан твар дуънъядин нуфузлу алимрин сиягда гъатнава. А.Алимов ара датлана чирвилерихъ гелкъезвай кас я. Анжах вич машгъул тир илимдин хилай ваъ, гъакъни маса илимрай къил акъудиз алахъзавай адахъ члехи алакьунар ава. Вич геологиядинни минералогиядин илимрин доктор, профессор яз Агъмедхан муаллим 1995-йисуз Сан-Марино Академиядин Идара Авунин, Бизнесдин ва Ихтияррин Институтдик экечна ва юриствилдин факультет акъалтарна. 1998-йисуз ада Украинадин Славян шегъерда "Суддин экспертизаяр асасламишдайла лабораториядин методар ахтармишун" темадай кандидатвилдин диссертация хвена. Гуьгъуьнлай алимди вичи тухвай ахтармишунар ва Маймонидан тварунихъ галай Гукуматдин Классический Академияда келай лекцияр асасдиз къачуна 2002-2003-йисара "Гукумат ва ихтияррин теория", "Суддин экспертизаяр патал" тварар ганвай учебникар чапдай акъудна.

Минералрай хъсандиз къил акъудзавай алимди сифте яз хъенчдин къапунин куьмекдалди гел ашкара авунин метод винел акъудна ва идеалди дуънъядин криминалистрин дикъет вичел желб авуна...

Агъмедхан Алимов 1931-йисуз Кцлар райондин Мучугърин хуьре дидедиз хъана. Хуьре юкъван мектеб акъалтарна Къубадин педтехникумда келай ам гуьгъуьнлай Азербайжандин Гукуматдин Промышленный Институтдиз гъахъна. 1957-йисуз институт куьтягна Тажикстандиз кваллахиз фена. Инай хтай жегъил техник-гидролог Азербайжандин Илимдин Ахтармишунрин Гидротехникадинни Мелиорациядин Институтда кваллахал акъвазна. 1968-йисуз ина аспирантура акъалтарна "Кеферпатан Мугъандин накъвар мелиорация авунихъ авсиятда чилик квай ятарин режим ва баланс" темадай кандидатвилдин диссертация хвена.

1989-йисуз А.Алимова "Къурагъ зонайрин яд гузвай чиерин яд-къел режим гуьнгъуна хутунин гидрогеологиядин асасар" темадай докторвилдин диссертация хвена.

Вичин уьмуьрдин 50 йис мелиорациядин илимдиз серф авур А.Алимов Азербайжан Республикадин тварван авай геолог-минерологикай я. Профессор А.Алимов 1996-йисалай Международной Энергоинформациядин Илимрин Академиядин академик я. 1997-йисуз ам Россиядин Федерациядин Ихтияррин Илимрин Академиядиз членвиле хянава.

Алай вахтунда алим Россиядин Гукуматдин Чувудрин Академиядин Азербайжандин филиалдин директор я. Ам гъакъни Сан-Марино Идара Авунин, Бизнесдин ва Ихтияррин Институтдин профессор я.

Академик Агъмедхан Алимован къелемдикай 150-далай виниз илимдин кваллахар, 12 монография хкатнава. Адан регъбервилек кваз 12 касди кандидатвилдин, 5 касди докторвилдин диссертацияр хвена. Машгъур алимдин илимдин кваллахрикай Иранда, Туьркияда, Мисирда, Урусатда, Украинада, Къазахстанда, Узбекстанда, Туьркменистанда, Къиргъизстанда, са гафунади, 30-далай виниз къецепатан уьлквейра менфят къачузва.

"САМУР"

РЕДАКЦИЯДИН МУГЪМАНАР

АМЕРИКАДАЙ АТАНВАЙ ТАРИХЧИ

Чи халкъдин тарих, члал, меденият, ацукъун-къарагъун чирзавай къецепатан уьлквейрин алимринни пешекаррин къадар къвердавай мадни пара жезва. И кардих авсиятда виликан йисара Германиядай, Туьркиядай, Россиядай, Америкадин Садхъанвай Штатрай, Англиядай, Норвегиядай, Польшадай шумудни са алимар, аспирантар, члалан пешекарар «Самур» газетдин редакциядиз илифнай. Чна абурун хуш ниятрикай, лезги члал ва меденият чирун патал тухузвай ахтармишунрикай келдайбуруз гегъеншдиз малуматарни ганай.

Ингъе и йикъара мад са пешекар чи редакциядин мугъман хъана: Америкадин Садхъанвай Штатрай атанвай Мичиган университетдин тарихдин муаллим Кристи Гофф. Алай вахтунда ада «XX асирдин 50-60 йисара СССРдин милли сиясат» темадай диссертация къызва. А береда хайи члал хуьн патал женг члугур лезгийрин, гуржийрин, ингойлорин гьерекатрикай хабар авай ада чи республикадин архивра, Къах ва Кцлар районра са къадар ахтармишунар тухванва.

Кристиадин диссертацияда 1958-йисуз Кцлара арадиз атай «Рикин гаф» литературадин кваталдин хайи члал хуьн, ам юкъван мектебрин программарик кухтун, лезги меденият вилик тухун патал къиле тухвай краи, санлай халкъдин Забит Ризванов, Байрам Салимов, Теймур Алиханов, Лезги Нямет, Ядуллагъ Шейдаев, Иззет Шерифов, Багъши Багъишов хътин къегаал рухваяр къиле аваз кваталди а йисара къазанмишай агалкъунри къетлен чка къазва. К.Гоффа республикадин партиядин тарихдин архивдай а члавуз лезгийри мектебра лезги члал чирун, хайи члалал ктабар чапдай акъудун, лезгидалди газет, радио, журнал къачун паталди ЦК КПСС-диз ва Азербайжандин КП-дин ЦК-диз ракъурай шумудни са чарарин ва телеграммайрин чинар акъуднава. З.Ризванова, Я.Шейдаева, Б.Салимова, Б.Багъишова, А.Салимова, И.Шерифова, К.Келентерлиди, Н.Мамедалиева, А.Нурмегъамедова 1963-йисуз «Чи халкъдин гъакъиндай гаф» твар алаз «Правда» газетдин редакциядиз ракъурай чар, АПИ-дин, Бакудин Статистикадин Техникумдин лезги студентри,

Кцларин Манкъулидхуьруьн, Агъа Къуьхуьр, Клуьр хуьрерин агъалирин векилри, М.Азизбекован тварунихъ галай колхоздин кваллахдарри, Шихзада Веледов, Гъажибала Яргунви, Межлум Ферзалиев хътин къелемэгълийри ва масабуру Азербайжандин КП-дин ЦК-диз ракъурай чарарай ва телеграммайрай акъазвайвал, а члавуз халкъдин члехи паюни «Рикин гаф» кваталди гзаф важиблу месэляяр къарагъарнавайди хъсандиз кваталнай ва гъавилай адаз регъбервал гузвай чи машгъур шаирризни кхъирагриз даях хъанай. Гъа и кар себеб яз Азербайжандин КП-дин ЦК-ди 1962-йисан 25-августдиз махус къарар къабулна. Гуьгъуьнлай и къарардив къадайвал, мектебра лезги члалан тарсар гуз гатлуннай, Кцларин райондин газетдиз лезги члалалди чинар алава хъхъанай, «Азербешрди» лезгидалди ктабар чапдай акъуднай.

Америкадай атана лезги халкъдин тарихдиз талукъ ихътин делилар жагъурна винел акъудай Кристи Гоффан диссертацияда а девирда лезгийрални са къадар маса халкъарал галтайла члугур милли сиясат къилиз акъудай ЦК КПСС-диз наразивал къалурай къегаал инсанрин гьерекатди гегъенш чка къадайди шаксуз я. Мугъманди вичиз лезгийрин члал, меденият, ацукъун-къарагъун гзаф бегенмиш хъайиди къилди кьейд авуна ва ахтармишунар тухуз куьмек гайи ксариз разивал къалурна.

М.МЕЛИКМАМЕДОВ

СИБИРДИН ЛЕЗГИЙРИН АГАЛКЪУНАР

Ципуд йис инлай вилик, 1998-йисуз Красноярскийда арадиз атай «Лезгийрин диаспора» кватал гила члехи тешкилатдиз элкьенва. И тешкилатдик 3 агъзурдав агакьна лезгийр экечнава. Ада яргъал Сибирда лезги члал, меденият, адетар хуьн патал гзаф важиблу крак къилиз акъудзава. Диаспорадин география къвердавай мадни гегъенш жезва. Ада интернетда вичин кваллах тешкилнава ва къецепатан уьлквейра яшамаш жезвай лезгийрихъ галаз алакьяр хуьзва.

Диаспорадик квай ксару гуьгъуьнлуодакь взносар гузва. Кватал жезвай пулдин такъатар чпин къилел хата-бала атанвай ксариз, азарлуьриз ва яшлу инсанриз серфзава.

Сибирдин лезгийри Канск, Ачинск, Шарыпово, Норильск шегъеррани чпин кваталар тешкилнава. Красноярск шегъерда дидед члалан мектеб, аялрин «Лезгинка» твар алай фольклордин ансамбль кардик кутунва. Гатфарин эхирра ина халичаяр маса гудай, лезгийрин безекар къалурдай ва сеняткарвилдин маса шейэр раиж ийидай выставкаяр тешкилда.

«Яру стлалрин марф»

И йикъара Москвада лезгийрин тварван авай журналист, кхъирагъ ва алим Фейруз Беделован (Беделлахтулан) «Яру стлалрин марф» твар ганвай ктаб лезги члалал чапдай акъатнава. Тарихдин илимрин кандидат Ф.Беделов «Лезги халкъдин ва гукуматдин тарих: чи эрадал къведдалди V виш йис - чи эрадин X виш йис» ва «Лезгийрин гъуцарин дин» монографияйрин автор я. 2006-йисуз Москвада адан «Лезгийрин гъетерин дин» твар ганвай I ктаб ва 2008-йисуз гъа твар алаз II ктаб басма хъана.

Лезги литературада чи ватанэгъли «Миф» романдалди сейли хъана. Гуьгъуьнлай ам драмадин эсерри машгъурна. Лезгийрин Стлал Сулейманан тварунихъ галай госмуздраттеатрди адан «Филиал» ва «Часпар» комедияр, «Аламаз» пьеса, «Па-чагъдин паб ва каталикос» тарихдин драма сегънедал эцигна.

Ф.Беделован 518 чиникай ибарат тир цийи ктаба «Сур члавуз хъайи-тахъайбур» твар алаз лезгийрин мифологиядин текстер, гъакъни къисаяр ва комедияр гъатнава. Ктабдин

ЦИЙИ КТАБАР

эведа филологиядин илимрин доктор, профессор, Лезги Зарийрин Союздин къил, тварван авай къелемэгъли Гъаким Къурбанан урус члалал «Фейруз Беделовакай, адан образрикай ва вахтуникай» твар ганвай макъала чапнава. Макъалада ктабдин автордин яратмишунриз члехи тир къимет ганва. Цийи ктабдикай икI кхъенва: «Ф.Беделован «Яру стлалрин марф» кваталди келдайбуруз хъсандиз эсерзава. Вичихъ члехи алакьунар авай зариди кхъенвай и ктаб оригиналвиледди чешнелу я, ада инсандин фикирфагъумда гел газва, келдайди халкъдин дигмиш хъанвай месэлайрикай, абур гъалдай рекъерикай веревирдер ийиз мажбурзава. Ктабдихъ инсанар тербия ийидай, абур са кардал кваталдай хътин къуват ава».

«СукIра»

Сифте яз фарсарин зурба шаир Омар Хайяман рубаир лезги члалал элкьурна чапдай акъудун лезги литературада члехи вакъиа я. И ктаб «СукIра» твар алаз Москвада чапдай акъуднавайди Низами Абдулгъамидов я. Москвадин Физико-Технический Институт акъалтарай, алай вахтунда гъа институтдин къилин муаллим тир Н.Абдулгъамидова Омар Хайяман рубаир лезги члалал элкьурун дуьшуьшдин кар туш. Ада лугъзвайвал, алай девирдин крарни Хайяман девирдин крарив гекъигаила са акъван дегиш хъанвач. Хайи халкъдин телегедикай фагъум тийизвай, адакай ягъанатза-

вай ламатI ксар тиймил авач.

Гъа ихътин рикI тлардай гъаларин фад-фад шагъид жезвай Низами Абдулгъамидова ламатI ксар тербия авун, дуьз рекъиз хкун патал члехи шаирдин рубаир лезги члалал элкьурна келдайбуруз агакъарун къарардиз къачуна. Гъавилай ада ктабдин «Сифте гафуна» кхъенва: «Чи девирда руьгъдин ва жасадин лукIвал, Хайяман девирда хъиз, мад къиметда ава. Чи уьмуьрдин гъалар ихътинбур хъанвайла, вичин девирда дуьньяда виридалай зурба математик ва астроном хъайи Хайяман уьмуьрдикай фикирар, адан жевгъерар хътин рубаир келна, чна чи рикIел мад сеферда ххайтла ва абурукай веревирдер авуртIа, аз чиз, зиян жедач.» Гъахълу ва гереку гафар я.

Са гафни авачиз, жув пешекар шаир тушиз Омар Хайяман 333 рубаи лезги члалал элкьурна келдайбуруз агакъарун члехи гъунар я. Ктаба гъатнавай са къадар таржумаяр хъсанбур хъанва. Амма гъалатIар квай, зайиф таржумаярни ава. Мад вучда къван, касди члехи зегъмет члугуна, вичелай алакьдайвал авуна. Къуй гила пешекар шаирри чпин гаф лугъурай.

"САМУР"

Ваз кIандатIа вирт алай фу, къачу гъиле перни къусу.

Лезги халкъдин мисал

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

ШАРВИЛИДИН ЗУРБА ГЪУНАР

Са юкгуз Алпан уьлкведин пачагъ Виченурав хабар агакна:

- Агъузрин хан Ашраф-Буньяма кьетлендиз хуьзвай вичин хаму шив ахъайнава! Адан гуьгъуьна кьушун галаз ам вич гъатнава!

Пачагъ Виченура хабар гваз атайбуруз суал гана:

- Ам вуч шив я ахътинди, вич ахъайна, гуьгъуьнаваз хандин кьушунар кьекъурдайди?

- Пачагъ, вун сагърай, ам яру шив я! Абурухъ гъахътин адет ава: яру шив ахъайна, чеб адан гуьгъуьна гъатзава. Шив гъи уьлкведин сергъятдилай элячлайтла, Ашраф-Буньям ханди гъа уьлкведин пачагъдихъ галаз дяве ийизва.

Сад лагъай чархачиди вичин гаф лагъана кутьягъдалди кьвед лагъайди атана акъатна:

- Пачагъ, вун сагърай! Агъузрин хандин кьушун чи сергъятдиз мукъва жезва. Кьушун зурбади я: аскеррихъ сан-гъисаб авач, цеквер хъиз кьезва!

Пачагъ Виченур суал гуз агакъдалди пуд лагъай чархачи атана акъатна.

- Агъузрин кьушунди Чехи Вацлун а пата алачухар язава!

- Чна вучда? — суал гана пачагъди.

- Тадиз агъсакъалар кватла, пачагъ! Жуван везирризни нуькверриз эвера. Меслятар ая.

Пачагъди абуру лагъайвал авуна. Кватл хъана агъсакъалар, везирар, нуькверар. Пачагъди абуруз гъал-агъвалдикай суьгъбетна.

Агъсакъалрикай виридалайни яшлуда лагъана:

- Гила чахъ са рехъ ама. Вуна агъузар кьезвайнихъ миргер гьалун эмир ая! Абуру агъузрин кьушун машгъуларда. Чна ахпа са феьд туькьурда.

Пачагъ Виченуран эмир гьасятда кьилиз акъудна: са нехир миргер душман галайнихъ гьална.

Фена са къадар вахт. Хтана агакна чархачиар.

- Пачагъ, вун сагърай! - лагъана абуру. - Агъузри миргериз фикирни ганач. Абурун яру шивди чи чиледай чамарзава.

Мад эверда пачагъ Виченура вичин везирризни нуькверриз. Агъсакъаларни кватла. Вирида къалурай меслят сад хъана: «Кьушун ракъурна кланда. Амма кьушун ракъурдалди вилик са кар хъийиз жеда».

- Вуч кар?

- Яру шив кьуна кланда. Ам, кьуна, вердишарун герек я. Белки гъа чавуз душмандин ният дегиш жен.

- Им регъят кар туш. Яру шив нивай къаз жеда? Ахътин кьегъал вуж я?

- Шив къаз анжах Шарвилидилай алакьда, пачагъ, мад садалайни, - са сивий жаваб гана агъсакъалри.

- Акл ятла, хабар це Шарвилидиз.

Рекъе гъатна пачагъдин чархачиар дагъдиз, гагъ балкландин кьулаваз, гагъни балкландин виликай кьуна. Эхирни ибуру Шарвили жагъурна адаз лагъана:

- Им пачагъ Виченуран тлалабун я. Шарвили, чи уьлкведал гъужумнавай душманар элкъвена катдайвал ая! Вуна абуру ахъайнавай яру шив кьуна, вердишарна кланзава.

- Шив за къада, вердишарни ийида, - лагъана Шарвилиди, - амма ахътин чуру амалар гвай хан бажагъат вичин фикирдилай элячда. Адахъ галаз масакла рахаз тежедайди, заз жува тлуьр фуни къафун хъиз чиде.

Гъатна Шарвили рекъе. Вацран рехъ са сятда атлана, сятдин рехъ декъикъада атлана, и клунтлал эрчи клвач, а клунтлал чапла клвач эцигиз агакна ам Чехи Вацлал. Инлай килигна Шарвили кьуд патаз — затни акунач. Чилел кьил эцигна, накъвадал яб алкурна: тапатапдин ван кьведа. «Эхъ, - лагъана Шарвилиди — Ашраф-Буньям хандин шив и пата ава. Ада Алпан уьлкведин чилиз клур гузва. За и кар гьакл тадач!»

Гъатна Шарвили шивдин гуьгъуьна, амма саклани ам аквадач. Кландатла вун гар хъиз алад, кландатла вун хар хъиз цавай ават — хийир авач. Вуч ийин, вуч тийин? И гъайвандиз вуч амал акъудин?

Садлагъана Шарвилидин кьилиз са фикир атана. Кьуд пата чклана, раган гзаф къванер авай. Гъиз, кватла Шарвилиди абур са чкадал. Сад муькуьдал эцигиз, са дагъ къван къакъан минара эцигна. Минарадин клукни-куквай ам кьуд патаз килигна ва адан вилериз ачух чуьлда чамарзавай, гарухъ галаз бягъсина авай яру шив акуна. Шивди ракъинин нурарик акл рапрап гузвай хъи, налуьгуди, ам чилел эвичнавай са рагъ я, нур гузвай са гъед я.

Эвична минарадилай, калтugna Шарвили шивдихъ ва са сятдин вахтунда адан фири кьуна, кьулаз хкадарна. Цавуз акъудиз, чилел гьалчна шивди вич, амма Шарвили адавай кьулау вегъез хъанач.

(Гуьгъ ама)

Хайи члал инсандин кьуват я.

Лезги халкъдин мисал

КВЕЗ ЧИДАНИ?

• 330-йисуз лезги чилерал христианвал теблигъ авур пак Григориса чи чехи Цри шегъерда сифте яз килиса эцигиз тунай.

• 763-йисуз арабри чи чилерал халифатдин чара-чара пиперай 17 агъзур араб хизанар куьчарнай.

• IX-X виш йисара араб авторрин (ал-Балазуридин, ибн ал-Факигъан ва мсб.) эсеррай малум жезвайвал, Ирандин шагъ I Хосрован вахтунда лезги чилерал 20 келе алай.

• X виш йисан юкъвара ал-Масудиди кхьенай: «Лакздинни (лезгийрин уьлкведин - М.М.) Ширвандин арада умуми сергъят ава... адан пачагълуьгъдин (Ширваншагъдин) даях вичихъ гзафни-гзаф агъалияр авай ал-Лакз пачагълуьгъ (мамлака) я.»

• 1114-йисуз вичин дунья дегишарай машгъур лезги алим Ибрагъиман хва Гьакима яргъал йисара Багъдатдин Низамияда тарсар ганай.

• Мишлеш хуьрйай Шейх Абу Исгъакъ аш-Ширазидин «Танбигъ» эсердиз ганвай баян жагъанва. И баян 1295 - йисан 22 - июндиз Багъдатда къелемдиз къачунвайди я.

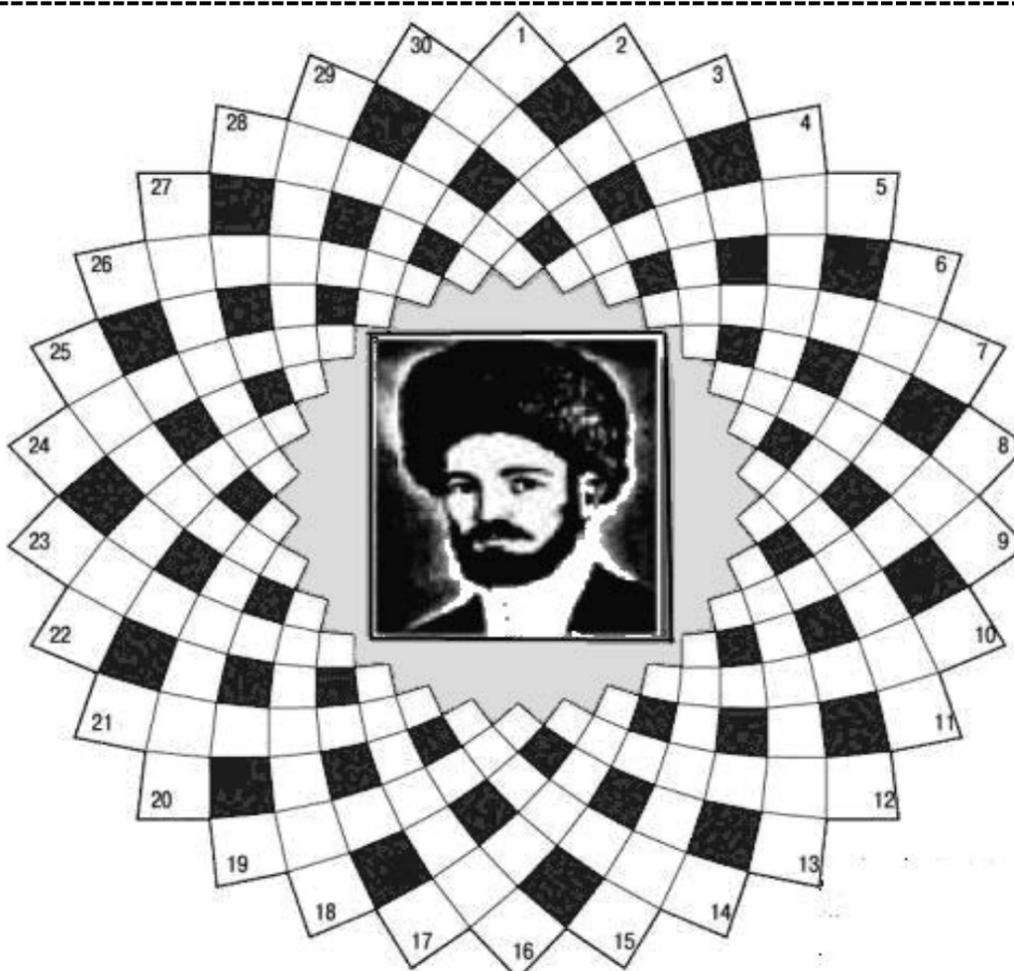
Кроссворд

СУАЛАР:

- Архайинвал, секин гьал.
- Лувара лацу цакулар жедай кьуш.
- Цан пазвай гъайвандин гардандик кутадай лит.
- Шикилдай аквазвай машгъур шаирдин халисан твар.
- Гурарин къвалара жедай чачахар.
- Хъанвай ва я жедай гьал, керемат.
- Квалахдин къене ял ядай куьруь вахт.
- Эцигнавай квал, тавхана.
- Лезги члалал чапзавай газет сифте яз арадал гъайи алимдин твар.
- Акъул, зигъин.
- Алакьун, кьуват.
- Эхиратдин юкгуз суд-дуван ийидай чка.
- Инсанрин, гъайванрин беденда кларабрин арайра жедай клеви як хътинди.

- Виклегъвал, жуьрэтлувал.
- Мешебеги.
- Герек тир затлар.
- Чинеругдин жинсинин вагъши кьуш.
- Дувулрикай ранг хкуддай набатат.
- Пак, лекесуз.
- Заферан, хъипи сенжефил.
- Ягълавда чрай пидин клусар.
- Жазаламишнавайди куьрсардай чка.
- Са квекай ятлани виликамаз хабар гун.
- Хамуник квал акатдай азар.
- Акси тирди, мида.
- Дустагъ.
- Регъим, мергъямат.
- Дуьз рекъе тун патал гузвай меслят, чирвал.
- Хам хъипи хьунин азар.
- Чуьнгурь, тар ядай затл.

Туькьурайди:
Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

МУДРОСТЬ НАРОДА - В ПОСЛОВИЦАХ

Каждый из нас в той или иной мере знаком с пословицами. Нам часто приходится слышать их в повседневной жизни. Пословицы - широко распространённый жанр устного народного творчества. Они возникли в далёком прошлом. В них отражены мудрость, дух и богатый исторический опыт народа. Появившись в древности, когда не было письменности, пословицы передавались из уст в уста. Именно этой теме и был посвящён семинар, состоявшийся в организации "Üfüt-C" с 24 по 26 февраля нынешнего года. Созданная в 2004 году эта организация занимается развитием и поддержкой языков Азербайджана, тесно сотрудничает с общинами малочисленных народов республики. На семинаре принимали участие представители нескольких народностей нашей республики: лезгины, цахуры, удины, талыши, таты, хиналугцы и будухцы.

В начале семинара с приветственной речью выступил директор "Üfüt-C" Кальвин Тиссен и рассказал немного об истории создания этой организации. Затем слово было предоставлено Маркусу Егеру, лингвисту, приехавшему из Северной Африки, где он работает. Он рассказал нам, что изучает нубийские пословицы и что цель его приезда заключается в том, чтобы собрать пословицы малочисленных народов и перевести их на другие языки.

В течение трёх дней вместе с Маркусом Егером мы занимались анализом пословиц. Каждая группа вместе с координатором писала на листе бумаги пословицу, и, посредством перевода на азербайджанский и английский языки, анализировала их.

На семинаре носителям этих языков была предоставлена возможность высказать идеи по поводу способов печати пословиц на родном языке, а также на какие языки они бы хотели перевести их. Мне, сотруднице лезгинской газеты, доставило огромное удовольствие наблюдать за тем, как Маркус Егер приводит примеры пословиц на отличном лезгинском языке - "Чарадан балкандилай жуван лам хъсан я", "Са гъалиникай гам жедач, са тарцикай там", "Девевилай члехи фил ава"...

В настоящий момент сотрудник "Üfüt-C" Чак Донет вместе с главным редактором газеты «Самур» Седает Керимовой работают над созданием лезгинского культурного сайта «Жуванбур». Чак Донет во время семинара представил эту новость вниманию участников. Самое главное это то, что сайт будет на четырёх языках: лезгинском, азербайджанском, русском и английском. А значит, сайтом «Жуванбур» смогут пользоваться носители не только лезгинского языка.

Сабина МАМЕДОВА

ГАФАЛАГ

Псис	- чирагъ
Пац	- тапас
Иришта	- кинияр
Кинар	- чан-рикI
Чаплахъан	- левша
Тамлух	- гзаф тамар авай чка
Къужгъур	- зинбил
Куш	- кетен
Зумул	- люк
Мевенжи (миянжи)	- муштулух
МикънатIис	- магнит
Кичегъ	- кIукI (къилин, дагъдин, таран)
Цагъамар	- марадин валар
Чул	- суп
Ших	- шешел
Умунвал	- ислягъвал, секинвал
КIаш	- чIехи кIута
ТIан	- булама
Югарар авун	- техил гатун

KITABIN TƏQDİMATI KEÇİRİLƏCƏK

Hörmətli oxucular! "Samur" qəzəti redaksiyası tanınmış jurnalist, şair, yazıçı Sədaqət Kərimovanın bu yaxınlarda çapdan çıxmış və qısa müddətdə böyük səda doğurmuş "Kıçlar, kıçlarvıyar - Qusar, qusarlılar" kitabının təqdimat mərasimini keçirir. Tədbir vaxtı siz respublikamızın məşhur qələm sahiblərinin, alimlərinin və ziyalılarının kitab haqqında dəyərli fikirləri ilə tanış olmaq, yaradıcılıqla bağlı maraqlı dialoqları dinləmək, həmçinin kitabı almaq imkanı əldə edəcəksiniz.

Tədbir 2011-ci ilin aprelin 16-da saat 17-də H.Sarabski adına mədəniyyət evində (Mir Qasimov küçəsi, 13. Köhnə Nəsimi bazarının yanı) keçiriləcək. Sizi - qədirbilən oxucularımızı 10 illik zəhmət nəticəsində ərşəyə gəlmiş ensiklopedik toplusunun təqdimat mərasiminə dəvət edirik.

Telefonlarımız: (012) 432-92-17, (070) 746-97-40.

OXUCULARIN NƏZƏRİNƏ!

"Samur" qəzetinə hər zaman abunə yazılmaq olar. Bunun üçün telefonla ünvan bildirmək kifayətdir. Ödəniş ayda bir dəfə poçtalyon vasitəsilə edilir.

Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin sakinləri aşağıdakı telefonlara zəng çala bilərlər:

"Qaya" mətbuat yayımı - 564-48-96, 564-63-45

Самур

На нашу газету можно подписаться коллективно и индивидуально в любое время года. Годовая подписка составляет 15 манатов.

Справки по телефону: 432-92-17.

ELAN

Qusar rayonunda (Bədirqala kəndi, Qusar-Xudat yolunun kənarında) 8-10 sot yer satılır. Su, işıq-qaz xətləri çəkilib. Evin tikintisi üçün icazə var. Qiymət razılaşma yolu ilə. Tel.:/050/615-86-12, /0138/ 5-50-88 (ev), Elmar.

ПАГЪ ЯДА!..

Яран суварин йикъара Магъачкъалада сифте яз азаддиз къуршахар къунай Дуъньядин Кубок патал акъажунар кыле фена. Вадра дуъньядин чемпион хъайи Али Алиеван тIварунихъ галай, 5 агъзур кас къазвай спортдин имаратда сад лагъай чка къур гъар са касдиз 100 агъзур доллар, къвед ва пуд лагъай чкаяр къур ксарин гъарадаз 60 ва 40 агъзур доллар къван пулар гана. Урусатдин командади и турнирда сад лагъай чка къуна.

Са гафни авачиз, Дагъустанда ихътин чIехи турнир кыле тухун рикI шадардай кар я. Республика идаз лайихлуни я, вучиз лагъайтIа и республикадай азаддиз къуршахар къунай 9 Олимпиядин къугъунрин чемпионар, 7 къвед лагъай чкаяр къурбур, 21 дуъньядин чемпионар, 30 къвед ва пуд лагъай чкаяр къурбур, 200-далай гзаф Урусатдин ва маса уьлквейрин чемпионар акъатнава.

Акъажунар пулунин такъатралди таъминарай ксарикай садни лезги олигарх Сулейман Керимов я. Са вахтунда Москвада 100 миллион доллардин мискIин эцигиз тур, Дагъустандин экономика велик тухун патал 100 миллион доллар ахъайи, Магъачкъаладин «Анжи» командадиз спонсорвал ийизвай ва гила адаз къве цийи база эцигун патал къумек гузвай и касди хийирлу кракихъ къуьн кутун хъсан кIвалах я. Бес ада хайи халкъдин чIал, меденият, адетар велик тухунин крарик мус къуьн кутадатIа? Лезги олигархар масабурал гьалтайла захада къван, жуванбурал гьалтайла шкъакъда къван вуч я?

ЖЕЧ ГЪА!..

Цийиз чапдай акъуднавай «Дагъустандин энциклопедияда» (урус чIалал) лезгийрин шумудни са сейли ксарин тIварар гъатнавач. Вичин редколегиядик лезги алимарни квай и кIватIада Дагъустандин виридалайни чIехи ва машгъур халкъарикай тир лезгийрин гъакъиндай са акъван рикI алаз кхъенвач ва гъатта «лезги» этнонимдизни беъемдиз баян ганвач. Дагъустан вири дуъньядиз сейли авур машгъур лезгийрин гъакъиндай гзаф делиларни цийи энциклопедияда гъатнавач.

РикI тIардай мад са кар. И республикадин «Машгъур дагъустанвияр» тIвар алаз сейли ксарикай малуматар ганвай сайтина Къафкъада муьридизмдин бине кутур Шейх Мегъамед Ярагъви, машгъур алим Гъасан Алкъвадарви, генерал армии хъайи Мегъамед Гъуьсейнов, адан адмирал рухваяр Георгий Лезгинцев ва Михаил Лезгинцев, къведра СССР-дин Гъукуматдин премияр къачур Готфрид Гъасанов, адан стха, контр-адмирал Генрих Гъасанов хътин сейли лезгийрикай малуматар ганвач. Аквадай гъаларай, сайт арадиз гъанвай ксари Дагъустандин уьмуьрдин гзаф хилерай - чирвилерин, илимдин, искусстводин, музыкадин, спортдин, военный крапин, санайидин, хуьруьн майишатдин хилерай и республика сифте яз вири дуъньядиз сейли авурди лезгийр гирди рикIелай ракъурнавай хъгинди я. И ксари тарихдин чинриз цийи кылелай, хъсандиз вил веъена кIанзава. ИкI авуртIа, абурувай лезгийри Дагъустандин тарихдик кутунвай чIехи пайни хъсандиз къатIуниз жеда.

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакция: AZ 1073 Баку, проспект
Метбуат, 529-й квартал, Издательство
"Азербайджан", этаж 3, каб. № 101.
www.samurpress.com
e-mail: sedagetkerimova@rambler.ru

Расчетный счет
26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег.№ 78

Индекс: 5581
Тираж: 2000
Тел: 432-92-17

НАПЕЧАТАНО В ТИПОГРАФИИ "ЗАМАН"